

بسم الله الرحمن الرحيم

«چرایی اصالت خانواده شیعی»

خدیده کریمی، حسناشارخی، فاطمه جمشیدی^۱

چکیده:

نهاد خانواده و کارکردهای آن از دیر باز از سوی ادیان، مکاتب و فرهنگ های مختلف مورد توجه قرار گرفته است. این نهاد تاثیرگذار در اسلام از جایگاه والایی برخوردار بوده است و به آن توجه ویژه ای شده است. در بیان ساختار خانواده شیعی باید گفت که والدین (زن و مرد) رکن اصلی بوده و سپس فرزندان و فرزندان آنها خانواده ای را شکل می دهند که بر مبنای قوامیت مرد، تقسیم کار خانگی و مشارکت اجتماعی می چرخد. هدف این نوشتار که بیان چرایی اصالت خانواده شیعی است، دست یابی به نگرش اسلام نسبت به خانواده شیعی، ساختار و تبیین کارکردهای خانواده شیعی، اصول و روش های تربیتی خانواده شیعی از منظر اسلام است. از این رو در این مقاله با رویکرد توصیفی تحلیلی نگاهی گذرا به جایگاه خانواده شیعی در اسلام و پس از آن ضمن بر شمردن کارکردهای مهم خانواده شیعی و اصول و روش های تربیتی خانواده شیعی، به تبیین رویکرد اسلام در زمینه چرایی اصالت خانواده شیعی پرداخته است. نویسنده با روش اسنادی و مراجعه به متون اصلی دین اسلام، مسئله را تبیین نموده است.

^۱ . طلبه سطح ۳، رشته فلسفه اسلامی، مدرسه علمیه الزهرا(س)

مقدمه:

خانواده یکی از نهادهای زیربنایی بنیاد هستی و از ساختارهای اصلی جامعه به شمار می آید که همگام با دیگر ساختارهای جامعه در راه تحقق اهداف انسان به عنوان خلیفه الهی گام بر می دارد. از دیدگاه آموزه های دینی، نهاد خانواده سنگ بنای جامعه است که فرد را به جامعه و نسل ها را به یکدیگر مرتبط می سازد و گروه های اجتماعی گوناگون را به هم پیوند می دهد.

اسلام به عنوان جامع ترین دین الهی تعریفی از سعادت حقیقی انسان و راه رسیدن به آن دارد که بر همه کنش ها و روابط انسانی در تمام حوزه ها از جمله حوزه خانواده سایه افکنده است. از دیدگاه اسلام شیعی سعادت حقیقی انسان در بندگی خداوند و قرب و رضای او متبلور می گردد که بازتاب این امر را می توان در مفاهیم و مفروضات ارزشی مورد نظر در خانواده اصیل شیعی یافت. در خانواده اصیل شیعی یک اصل مهم به نام تفاوت طبیعی زن و مرد به عنوان یک مبنای انسان شناختی مفروض گرفته شده است تا در راستای رسیدن به اهداف و کارکردهای خانواده دچار تشتت و سردرگمی نگشته و به راحتی از بسیاری از شبهات احتمالی وارده در این زمینه جلوگیری نماید.

در این مقاله که به بررسی چرایی اصالت خانواده شیعی پرداخته شده است ضمن بیان تعریف مفاهیم و اهمیت و جایگاه خانواده شیعی از منظر اسلام سعی شده است با یک نیم گاه کلی به کارکردهای خانواده شیعی در اسلام،

اصول و روش های تربیتی خانواده شیعی در اسلام نیز پرداخته شود تا در ادامه برای تبیین چرایی اصالت خانواده شیعی مسیری هموار فراهم گردد.

الف. تعریف مفاهیم:

1. اصالت:

کلمه اصل به معنای «صاحب اصل یا ریشه» یعنی ریشه دار. باید گفت که این واژه در موارد مختلف به معناهای گوناگونی به کار می رود مثلاً در مورد کالاها اصیل (original) در برابر تقلبی (fake) است. یا در مورد حیوانات اصیل به معنای زنتیک است حیوان اصیل یعنی بهترین نژاد در نوع خود. اما باید گفت که تعبیر عامیانه اصیل در مورد انسان ها یعنی صاحب شرافت، نجیب و فرهیخته. راه های اصیل بودن:^۲

• مطابق با ارزش های واقعی زندگی کنیم

با اصالت زندگی کردن یعنی اینکه مطابق با ارزش های واقعی زندگی کنیم. برای این کار ابتدا باید ارزش ها را شناخت و نسبت به آنها متعهد بود و در زندگی آنها را به نحو احسن پیاده کرد.

• اخلاق مدارانه زندگی کنیم

شرط دیگر برای با اصالت بودن در زندگی این است که اخلاق مدارانه زندگی کنیم یعنی سعی کنیم مسئولیت انتخاب ها، کارها و اشتباهات خود را پذیرفته و تلاش برای برطرف کردن نقص های موجود کنیم تا به این باور برسید که چه انتخابی باعث می شود حس خوبی نسبت به خودمان پیدا کنیم ضمن اینکه چارچوب ها و موازین اخلاقی را نیز در راستای انتخاب هایمان به خوبی رعایت کنیم.

² مهدی فیروزی، مقاله اصالت داشتن به چه معناست و چگونه خودمان باشیم، مهر 97

- **صادقانه و در چارچوب ارزش های واقعی ارتباط برقرار کنیم**

ارتباط صادقانه یعنی گفتن و عمل کردن به آنچه باور داریم ضمن آنکه در ارتباط صادقانه به نیازها و احساسات دیگران نیز باید احترام گذاشت؛ این فرآیند مستلزم استفاده درست از هوش هیجانی و مهارت های خوب ارتباطی است.

- **اعتماد به نفس به وجود بیاوریم**

معمولا واقعی بودن مستلزم داشتن قدرت بالای شخصیتی است، به ویژه زمانی که دیگران به انسان فشار می آورند تا به گونه ای عمل کند که می داند اشتباه است. به همین دلیل است که برای اصیل بودن و اصیل زیستن روی ایجاد اعتماد به نفس کار زیادی انجام داد. درک قوی و قاطعیت در موقعیت های چالش برانگیز کمک می کند تا انسان در اصیل زیستن خود به موفقیت بیشتری نائل گردد.

- **کنترل صحیح احساسات داشته باشیم**

برای اصیل زیستن همچنین باید یاد گرفت که در شرایط استرس زا و ... چگونه به درستی احساسات خود را کنترل نمود تا قدرت و احترام شخصیتی که نزد دیگران دارید همچنان حفظ شود.

2. خانواده :

خانواده در زبان عربی «الاسره» است. ولی در قرآن واژه الاسره به کار نرفته است و تنها واژه ی «اهل» به کار رفته است که البته در بعضی موارد اهل را به معنای خانواده نیز به کار می برند؛ به این صورت که هرگاه این واژه به نام افراد نسبت داده شود یا به ضمیری اضافه شود که به اشخاص باز می گردد به معنای خانواده خواهد بود. بنابراین بر اساس تعبیر قرآنی :

- همسر یکی از اعضای خانواده است و به کسی که تنها زندگی می کند خانواده گفته نمی شود.

در فرهنگ اسلامی- شیعی رابطه انسان با انسان بر اساس عدل و احسان است. عدل به معنای دادگری و احسان به معنای لطف و و فزونی در رفتار نیک است. چارچوبی که این رابطه را معلوم می سازد آیه ی «ان الله یامر بالعدل و الاحسان و ایتاء ذی القربی و ...»^{۴۲}

در فرهنگ شیعی برای گسترش رابطه عدل و احسان در جامعه، ابتدا از تربیت فرزندان در نهاد خانواده شروع کرده به این صورت که نیازمند آموزشی بلند مدت همراه با بردباری پایدار و بهره مندی بسیار از توانایی های روحی و عقلی است. تا در نهایت عدل و احسان را در اصول خود ریشه دار و استوار سازد و آن دو را در هدف ها و برنامه های خود به کار گیرد و می کوشد این دو را به تمام حوزه های زندگی فردی و اجتماعی و سراسر شئون زندگی بشری جاری نماید تا نعمت و امنیت و پیشرفت و تعالی حقیقی بشر را فراهم آورد.

4. رابطه انسان با زندگی: ابتلا

ابتلا یعنی تربیت از راه تجربه که هدف آن، فهم نیکی و چشیدن حسن آن و درک بدی و بیزاری از زشتی آن است.

ابتلا به نیکی و بدی بر اساس قوانین معینی صورت می گیرد که عبارتند از:

* خداوند مواد ابتلا به مظاهر نیکی و بدی را در محیط زندگی فرد قرار داده است.

* هر یک از حالت های نیکی و بدی آغاز و انجامی دارد.

* انتظار از میان رفتن حالت بدی به معنای تسلیم شدن در برابر بدی نیست.

* ابتلا به تراز توانایی بشر باز بسته است.

در خانواده شیعی برای آشنایی فرزندان با سنت ابتلاء، والدین فرزندان خود را در موضع معینی می آزمایند به گونه ای که او باید از روش های درست برای پاسخ به آزمون خود استفاده نماید. با این کار

تجربه ای صحیح از برخورد با موقعیت های زمانی و پدیده های هستی در فرزند شکل می گیرد به گونه ای که او در موقعیت های مشابه می تواند از روش های درست برخورد با مشکلات و سختی ها استفاده کنند.

5. رابطه انسان با آخرت: مسئولیت و پاداش

منظور از مسئولیت این است که از هر انسانی درباره رفتارهایی که در نشئه دنیا انجام داده است بازخواست خواهند کرد؛ و بر اساس پیروزی یا شکست انسان در مسئولیت محوله جایگاه و جزا او مشخص خواهد شد.

قرآن کریم به صراحت به این مسأله اشاره کرده است. « فو ربک لنسألنهم اجمعین* عما کانوا یعملون»⁴³

باید گفت که بررسی ها نشان می دهد مراتب مسئولیت با مراتب ابتلاء برابر و همسان است در زیر به تعدادی از مسئولیت ها اشاره می کنیم :

- مسئولیت پیامبران در به جا آوردن رسالت هایشان
- مسئولیت های رهبری های دینی، سیاسی، اقتصادی، فکری و تربیتی و ...
- مسئولیت امت ها نسبت به رسالت هایی که به آنها رسیده است.
- مسئولیت امت ها درباره رابطه آنها با رهبرانشان و میزان ارتباط اطاعت از رهبران با فرمانبری از خدا
- مسئولیت امت ها درباره نعمت ها و ثروت هایی که به آنها رسیده
- مسئولیت امت ها نسبت به عهد و پیمان

⁴³ . حجر، 92-93

• مسئولیت فرد نسبت به خود

همچنین باید گفت که رابطه مسئولیت اجتماعی با مسئولیت اخروی امری مسلم و پذیرفته شده است.

۴۴

جمع بندی و نتیجه گیری:

اسلام مکتبی است که زندگانی انسان را دارای دو بعد دنیایی و آخرتی می داند از این رو در ارائه برنامه ها و آموزه های خود برای زندگی به هر دو جنبه از حیات انسانی توجه نشان داده است. خانواده به عنوان یک نهاد تاثیرگذار در خوشبختی دنیوی و اخروی انسان در منظومه معرفتی اسلام از جایگاه برجسته ای برخوردار است آموزه های اسلام در نگرش به خانواده و کارکردهای آن به گونه ای طرح ریزی شده است که ضمن از بین بردن زمینه های تنش و تضاد و ایجاد پیش نیازهای استحکام خانواده را در ایفای نقش سعادت بخشی به افراد یاری دهد. دستاوردهای ما در این نوشتار را می توان اینگونه گزارش داد:

1. ساختار خانواده شیعی که متشکل از زن و مرد، فرزندان و فرزندان فرزندان است باید بر پایه سه محور

به نام های قوامیت یا سرپرستی مرد، تقسیم کار خانگی و مشارکت اجتماعی بچرخد.

2. کارکردهای خانواده شیعی عبارتند از تامین آرامش روانی، تداوم و بقای نسل و گسترش فرهنگ دینی است.

3. اصول تربیتی خانواده شیعی عبارتند از اصول ناظر به بعد اعتقادی و اصول ناظر به بعد رفتاری.

⁴⁴ . ماجد عرسان، کیلانی، در آمدی بر فلسفه تربیت اسلامی، برداشت از متن ص 89-170

4. روش های تربیتی خانواده شیعی عبارتند از موعظه، الگویی، تمثیل، عبرت آموزی و ...

5. جهت تبیین چرایی اصالت خانواده شیعی باید به چند رابطه مهم توجه داشت:

رابطه انسان با آفریدگار (عبادت)

رابطه انسان با طبیعت (تسخیر)

رابطه انسان با انسان (عدل و احسان)

رابطه انسان با زندگی (ابتلاء)

رابطه انسان با آخرت (مسئولیت و پاداش)

فهرست منابع:

• قرآن کریم

• نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی.

1. آمدی، عبدالواحد بن محمد، تصنیف غررالحکم و دررالکلم، تصحیح سید مهدی رجایی، قم،

دارالکتب الاسلامی، 1410

2. باقری، خسرو، نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، 1357

3. بستان (نجفی)، حسین، خانواده در اسلام، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، 1390.

4. جوهری، ابونصر، الصحاح تاج اللغة، بیروت، دارالعلم، 1407 ق

5. حرعاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، قم، 1424ق

6. حاجی ده آبادی، محمد علی، درآمدی بر نظام تربیتی اسلام، قم، مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی، 1397.
7. فیروزی، مهدی، اصالت داشتن به چه معناست؟ و چگونه خودمان باشیم؟، مهر 97
8. عارفی، محمد یونس، آموزه های تربیتی نامه امام علی به امام حسن مجتبی،
9. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ قرآن، تحقیق صفوان عدنان داوودی، بیروت، دارالشامیه، 1416.
10. طباطبایی، محمد حسین، تفسیر المیزان، ج 2، قم، دارالکتب اسلامی، بی تا
11. کیلانی، ماجد عرسان، درآمدی بر فلسفه تربیت اسلامی (رویکرد تطبیقی)، ترجمه بهروز رفیعی، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، 1394
12. مهدیان، محمد جعفر، مبانی و اصول تعلیم و تربیت، 1358
13. مروجی طبسی، محمدجواد، حقوق فرزندان در مکتب اهل بیت علیهم السلام،
14. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، تهران، دارالکتب الاسلامیه، بی تا
15. مصطفی، ابراهیم، و دیگران، معجم الوسیط، قم، موسسه فرهنگی و اطلاع رسانی تبیان، 1387
16. نوبختی، حسن بن موسی، فرق الشیعہ، ترجمه محمد جواد مشکور، تهران، بنیاد فرهنگ ایران، 1358
17. نقوی قائنی، محمد تقی، مفتاح السعاده فی شرح نهج البلاغه، تهران، مکتبه المصطفوی، بی تا